

Çuhudogelî Metni
Söfen kütüphanesi
Seyitler
= 12

MİMAR KEMALETTİN VE MİMAR VEDAT BEYLERİN ÜSLUBUNU SÜRDÜREN RESTORATÖR MİMARLAR

Erdem YÜCEL

XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında Avrupa mimarisinde gözle görünür bir değişiklik olmuştur; özellikle yapıların cephe görünümünde eski çağların elemanları kullanılmaya başlanmıştır. Neo-klasizm diye isimlendirilen bu yeni üslupta antik çağın mimari elemanlarından geniş ölçüde yararlanılmış, başka bir deyişle Avrupa yapı sanatında antik çağ yeniden yaşatılmaya çalışılmıştır. Aynı yıllarda memleketimizde Ziya Gökalp ile başlayan milliyetçilik akımı sanatta, mimaride kendini göstermekte gecikmemiştir. Avrupadaki neo-klasik cereyanların yanı sıra Türk mimarları da kendilerini barok, rokoko, ampir ve gelektik üslupların ağır, sıkıcı etkilerinden kurtararak yeni bir mimariye, milli benliklerine dönme çabalarına girişmişlerdir. Mimar Kemalettin, Mimar Vedat ve 1882 de kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi Alisinden çıkan genç mimarlar klasik Türk mimarisini inceliyerek Türk mimarlığında neo-klasik çağı başlatmışlardır.

Neo-klasik çağdan söz edildiğinde kuşkusuz, akla gelen mimarlar Kemalettin ve Vedat beylerdir. Oysa onlarla beraber çalışan, emeği geçen ve sonraki yıllarda aynı ekolü yaşatan bazı mimarlar daha vardır. Ne yazık ki, onların üzerinde fazlaca durulmamış, yayınlara Ali Talat Bey, Tokat'da doğmuş, küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiştir. Türkiyedeki neo-klasik hareketin başlangıç ve devamında Kemalettin ve Vedat beylerin yanı sıra Ali Talat, Muzaffer, Hüsnü Tümer, Mehmet Nihat, Cemal gibi mimarlar yer almış, sonraki yıllarda Vasfi Eğeli, Süreyya Yücel, Arif Hikmet Koyunoğlu, Sedat Çetintaş, Macit Rüştü Kural, A. Saim Ülgen, Alaettin Özaktaş aynı üslupta restorasyon ve restitüsyon çalışmalarında bulunmuşlardır.

Biz bu tebliğimizde yayınlarda, ansiklopedik maddelerde, gazete köşelerinde kendilerinden yeterince söz edilmemiş bazı mimarları tanıtmakla yetineceğiz.

ALİ TALAT BEY (1869—1922)

Neo-klasik Türk mimarisinin öncülerinden Ali Talat Bey'in ne yazık ki, mimari tarihimizde, sanat tarihi incelemelerinde isminden çok

D. baş No: 26257

Yer No: 26254

az söz edilmiştir. Oysa Ali Talat Bey, neo-klasik Türk yapı sanatı ile ilgili çalışmalarına Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat beylerden daha da önce başlamıştır. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir zamanlar açtığı sonra geliştiremeden kapattığı "Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi" arşivinde Ali Talat Bey imzalı pek çok proje vardır. Hiç kuşkusuz, mimari ve sanat tarihi yönünden son derece değerli olan bu malzemeden konuyla ilgili pek az kişinin haberi vardır.

Yıllardır İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünde bir odada, herkesten kaçırılırcasına saklanan, Mimar Kemalettin ve Ali Talat beylerin projeleri ilgili müzenin kuruluşu üzerine oraya götürülmüştü. Bu malzeme, daha doğrusu proje ve yazılı belgeler elden geçirilip tasnifi yapıldığında neo-klasik devir hakkında bizlere daha doyurucu bilgiler vereceği açıktır. Bizim yaptığımız çok sathi bir araştırma ise neo-klasik akımı öncelikle Ali Talat Beyin başlattığı gerçeğini ortaya koymuştur.

İstanbul Şehremaneti kalemi başkâtibi A. Şefik Beyin oğlu olan Ali Talat Bey, Tokat da doğmuş, küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiştir. Eyüp Sultan İptidai mektebi ile Kocamustafapaşa askeri rüştiyesinde okumuş, Sanayii Nefise'nin resim bölümüne devam etmiştir. 1888 yılında Hendese-i Mülkiye Mektebine girmiş, 1895 yılında da birincilikle diplomasını almıştır. Öğrencilik yıllarında çalışkanlığı, bilgisi ile hocalarının dikkatini çekmiş, bu nedenle de köprücülük, kârgir ve ahşap inşaat dersleri hocalığına tâyin edilmiştir.

Ali Talat Bey, öğretim üyeliği görevinin yanı sıra Meclisi Maliye istinaf muhimmliğinde, Şehremaneti Heyeti Fenniye mimarlığı görevlerinde de bulunmuştur. Klâsik Türk yapı sanatı üzerinde çalışmayı istediğinden Evkaf Nezaretine girmiş, Heyeti Fenniye Müdür Yardımcısı olmuş, 1919 yılında da Evkaf Nezareti Heyeti Fenniye Reisliği-ne getirilmiştir.

Evkaf Nezaretinde Mimar Kemalettin Bey ile el ele vererek çalışmış, Türk yapı sanatını etkiliyen yabancı mimarlardan kurtulma uğraşına girişmiştir. Biraz önce de değindiğim gibi ne yazık ki, bugün onun inşâ ve restore ettiği yapıların sağlıklı bir listesini veremiyoruz. Bununla beraber vakıflardaki arşiv malzemesi yeterince dillendirilebilse belki de bu önemli listeye sahip olacağız.

Ali Talat Bey, İstanbul'da bazı türbeleri restore etmiş, Boğaziçi'deki neo-klasik üslûptaki vapur iskelelerini yapmıştır. Beşiktaş, Üsküdar ve Kuzguncuk İskeleleri Ali Talat Beyin projelerine göre yapılmıştır. Kesin olmamakla beraber Bostancı ve Moda İskelelerinin de aynı kişinin elinden çıktığını söyleyebiliriz. Bunlardan Üsküdar İskelesi De-

nizcilik Bankası tarafından son yıllarda yıktırılmış ve yerine bugünkü iskele binası yapılmıştır.

Ali Talat Bey, Mimar Kemalettin ile birlikte Fennî Mimari isimli bir eser kaleme almış, ayrıca “İnşaat ve İmalatta İşçilik” ismi altında dört ciltlik bir diğeri daha yazmıştır. Ölümünden sonra yayınlanan Sanayii İnşaiye ve Mimariye’de doğramacılık, marangozluk, silicilik gibi bir eseri daha vardır.

Ölümü meslektaşları ve öğrencileri arasında büyük üzüntü uyanırmıştır. Oysa onun Mimar Sinana hayranlığını bilenler, Mimar Sinan Türbesinin yanına gömerek iyi bir kadirbilirlik örneği göstermişlerdir.

MİMAR MUZAFFER (1881—1920)

Yüzyılımızın başlarında neo-klasik Türk mimarisini benimsemiş, bu yönde çaba sarfetmiş olan Mimar Muzaffer Beyin kısa ömrü daha çok eser vermesini engellemiştir. Bununla beraber mimari tarihimizde Hürriyet Abidesinin mimarı olarak tanınır.

Mimar Muzaffer Bey, Ramiz Bey ile Saime Hanımın oğlu olup 1881 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. İptidai ve Rüstiye öğrenimini İstanbul’da yapmış, Halıcıoğlunda Mühendishane-i Berri-i Hümayun’un yanındaki Hendese-i Mülkiye Mektebine bir süre devam etmiştir. Buradaki derslerde, özellikle resi mve desende arkadaşları arasından sıvrılmıştır. Hocalarından Mimar Vedat Tek’in kardeşi Yusuf Razi Demirbel’in bu durum dikkatini çekmiş ve onunla daha fazla ilgilenmiştir. Yusuf Bey onun bir mühendisten çok mimara has sanatkâr yönüne eğilmiştir. O sırada Mimar Vedat Beyin Avrupa’da mimari öğrenim yaparak yurda dönüşünü fırsat bilen Yusuf Bey, Muzaffer’i bu ünlü hocanın yanına vermiştir. Yusuf Razi Bey, ondan şöyle söz etmiştir :

“Hendeseyi Mülkiye Mektebindeki talebem arasında Muzaffer isminde bir genç vardı. Henüz 16 - 17 yaşında iken mektebi terketmeğe mecbur oldu. Muzafferi Vedat’a götürdüm, bir kaç gün tecrübe ettikten sonra, inşaat komisyonunun güç hal ile muvafakatini alarak, onu yirmi kuruş yevmiye ile resimhaneye kabul ettirdi, hem resimhanede hem yapının her kısmında inşaat üzerine çalıştırdı. Yaratılıştan artist doğmuş olan Muzaffer bu sayede inşaatın nazari ve amelî kısımlarını en küçük teferruatına kadar takip etti. Vedat da her gün başında, postahaneden sonra Vedat ile beraber bir iki yapıda daha çalışan Muzaffer

kendi hesabına da işler görmeğe başladı ve az zamanda şöhret kazandı.”

Mimar Muzaffer Bey, İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra Kadastro Fen Heyetinde görev almış, Hendese-i Mülkiye’de de mimari mualim yardımcısı olmuştur. Sultan Reşad, Mimar Vedat Beyi sermimar yapınca onun tavsiyesi üzerine Posta ve Telgraf Nezareti mimarlığına Muzaffer Bey getirilmiştir. Bu görevinde kendine haklı bir şöhret yapmış, bir yandan posta pullarının düzenlemesiyle uğraşırken diğer yandan da Abide-i Hürriyetin yapımına el uzatmıştır.

Hürriyet Abidesi onun en tanınmış eseridir. 31 Mart olayından sonra Hürriyet Tepesine gömülen şehitlerin hatırasını ihya için bir anıt dikilmesine karar verilince, mimarlar arasında 1909 Nisanında bir müsabaka açılması uygun görülmüştü. Müsabakaya başta Mimar Kemallettin, Mimar Vedat Beyler olmak üzere Konstantin Kiryakidi Efendi, Mösyö Valori gibi bir çok tanınmış sanatkâr katılmıştı. Bunlar arasından birinciliği Mimar Muzaffer Beyin projesi kazanmış ve anıt onun uygulaması altında yapılmıştır.

Hürriyet Abidesinin tamamlanmasından sonra Konya Valisi Hüsnü Bey, kendi ilinde bazı imar faaliyetine girmeğe karar verince aklına gelen ilk isim Mimar Muzaffer olmuştur. Mimar Muzaffer Bey hiç düşünmeksizin bu daveti kabul etmiş, 1914 yılında vilâyet başmimarı olarak Konya’ya gitmiştir. Yapımına daha önceden başlanan Darülmuallimin ve Darümuallimat binalarını tamamlamış, Ziraat Abidesini inşa etmiştir. Bu abide daha sonraki yıllarda Mimar Falih Ülkü tarafından değiştirilerek Atatürk heykeline kaide olmuştur. Bunların yanı sıra onun Konya Sultan Selim Camii onarımında da hizmeti görülmüş, özellikle klâsik mimarının süsleme unsurlarından stalaktitler üzerinde çalışmış ve pek çok güzel örnekler meydana getirmiştir.

Mimar Muzaffer Bey Konya’da bulunduğu sırada âni olarak hastalanmış, felç sonucu genç yaşta ölmüştür. Sadrettin Konevi Türbesi yanına gömülmüş ise de Konya imarı sırasında mezarı kaybolmuştur.

İsmi bilmediğimiz bir darümuallimin öğrencisi mezarı üzerine şu taşı yazıp koydurmuştur :

“Sen sanatın ruhunu aşkın ile yarattın
Bu zulmetli ülkeyi nur sütunla parlattın
Fatiha pâk alnına büyük Mimar Muzaffer
Senden kalan bir hatıra sanat için bir zafer”

Ne yazık ki, Mimar Muzafferin bu taşı da sonradan kaybolmuştur.

MİMAR NİHAD NİĞİZBERK (1878—1945)

Mimar Nihad Nigizberk 1878 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Erkânı harp mirlivalarından Ahmet Şükrü Paşanın oğludur. Sanayii Nefise Mektebi Alisinden ikincilikle mezun olmuştur. O zamanlar kendi mesleğinde çalışmanın güçlüğünden ötürü Hariciye Nezaretine girmiş, tercüme kaleminde çalışmıştır. Meşrutiyetin ilânından sonra Mimar Kemalettin Beyin başkanlığında kurulan Evkaf Nezareti fen heyetine girmiştir. Mimar Nihat Bey 1330 yılına kadar bu görevde kalmış, Birinci Vakıf Hanı, İkinci Vakıf Hanı, Üçüncü Vakıf Hanı ve Dördüncü Vakıf Hanı, Bebek Camii, Bostancı Camii ve Şehremin'indeki Vakıf Gureba Hastanesi pavyonlarının yapım çalışmalarına nezaret etmiştir.

Suriye bölgesi Evkaf Baş mimarlığına tayin olmuş, bu arada Medinei Münevvere'de medrese yapımına başlamış, başarisından ötürü de Evkaf Nazırı Hayri Efendi tarafından taltif edilmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra Mimar Kemalettin Bey ile beraber Filistin Meclisi Ali Şeri İslâmiye tarafından Mesçidi Aksanın tamiri için Kudüse gitmiştir. Kudüs'deki onarım işi tamamlandıktan sonra Türkiye'ye dönmüş, önce Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü mimarlığına sonra da İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Ölümüne kadar bu görevde kalmış, Ankara, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerindeki 78 abidenin restorasyon çalışmalarını üstlenmiş, bunlardan 47'sini tamamlamıştır. Bunların yanı sıra Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Vakıflar Genel Müdürlüğüne gelir getirecek 26 adet çeşitli gayrimenkul inşâ etmiştir.

İstanbul Vakıflar Başmimarı Vasfi Eğeli ölümünden sonra ardından şöyle demiştir :

“Uzun zaman âmirim ve arkadaşım olan merhum Nihad Nigizberk herşeyden evvel yurd sever, iyi bir insandı. Mimar Kemalettin, Mimar Ali Talat ve Mimar Vedat gibi milli mimariye bağlı ve evkaf ekolüne mensup güzide bir arkadaştı.”

ARİF HİKMET KOYUNOĞLU (1889—)

İstanbul'da 1889 yılında dünyaya gelmiş, Sanayii Nefise Mektebi Alisinde okumuş ve aynı yerde 34 yıl hocalık yapmıştır. G. Monceri'nin öğrencisi olmuş, onunla birlikte Beyoğlundaki Saint Antoine Kilisesi yapımında çalışmıştır. İlk yapılarından biri bugün yıkılmış olan 1914 tarihli Erzurum İttihat ve Terakki Kulübüdür. Cumhuriyetin ilk yıl-

larında Ankara'da Emaneti Mübareke için bina yapılması istenilince bazı mimarlara teklifte bulunulmuş ve Arif Hikmet Beyin projesi beğenilmiştir. Bu nedenle bugünkü Etnoğrafya Müzesi olan yapıyı neo-klasik üslûpta meydana getirmiştir. Ardından Milli Eğitim Bakanlığı olarak düşünülen bugünkü Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu binalarını yapmıştır. Bunların yanı sıra Ankara'da Alman Büyükelçiliği karşısında Celal Bayar evi, Çankaya'da Ruşen Eşref Ünaydın evi, Mithat Bey evi, Falih Rıfki Atay evi, Bursa'da Tayyare sineması ile tiyatrosu, İstanbul'da Taksim'de Gasparyan evi, Nişantaşı ve Sultanahmet'de bazı evler onun belli başlı eserleri arasındadır. Ne varki, bu yapıların hemen hepsinde neo-klasik üslûbun tüm özellikleri kendini açıkça göstermektedir.

VASFİ EGELİ (1890—1962)

Neo-klasik Türk mimarisinin öncüleri Mimar Kemalettin, Mimar Vedat, Mimar Muzaffer ve Mimar Ali Talat Beylerin hemen ardından, aynı inançla yetişmiş mimarlardan biri de Vasfi Egeldir.

İstanbul'un tarihi semtlerinden Şehzadebaşında 1890 yılında doğmuştur. Mabeyinci Ömer Lütfi Bey ile Seher Hanımın oğludur.

Küçük yaşlardan beri duyduğu ilgi onu Sanayii Nefise Mektebine yöneltmiş, 1913 yılında da mimari bölümden diplomasını almıştır. Klasik Türk yapı sanatına hayran bir mimarın alacağı görev kuşkusuz vakıflar, o devirdeki ismi ile Evkaf Nezareti olacaktı. Nitekim Mimar Vasfi Egeli aradığı ortamı orada bulmuş, büyük bir şevkle, istekle çalışmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine silah altına alınmış, savaşın devamı boyunca Harbiye Nezaretinin harita şubesinde vatani görevini yapmıştır. Terhisinden sonra yeniden Evkaf Nezaretindeki görevine dönmüştür. Orada Mimar Kemalettin ve Mimar Nihad beylerin yanında çalışmış, mesleki görüşü ile tecrübesini daha da arttırmıştır. Mimar Nihad Beyin yaş haddini doldurarak emekliye ayrılması üzerine onun yerine İstanbul Vakıflar Başmimarı olmuş ve uzun yıllar bu görevi başarı ile yapmıştır. Klasik Türk mimarisine olan bağlılığı bu görevinde kendini açıkça göstermiş, İstanbul'un bir çok dini yapısının onarımlarını başarı ile yapmıştır. O yıllarda Y. Mimar Süreyya Yücel, Y. Mimar Mustafa Rona ve Y. Mimar Salim Gülşen'den meydana gelen Vakıflar Fen Heyetinin başında bulunan Vasfi Egeli hayranı olduğu Mimar Sinan'ın türbesi başta olmak üzere Süleymaniye, Şehzadebaşı, Edirnekapi Mihrimah ve Yeni Cami gibi önemli bir çok abideyi restore etmiştir.

Planlarını çizdiği, kontrol mimarlığını yaptığı mesçit ve camilerde de daima klasik Türk mimarisi üslûbunu uygulamıştır. Feneryolunda Güzide Belerman'ın kocası ve oğlunun anısına yaptırdığı "Feneryolu Camii" bu durumu açıkça göstermektedir. Diğer taraftan inşâ ettiği bir başka camide ise gerçek ününü yapmıştır. Beyoğlu yöresinde Ağa Camiinden başka önemli bir dini yapının bulunmayışı nedeniyle kurulan "Şişli'de bir cami yaptırma ve yaşatma derneği" Şişli Camiinin yapımını hiç sakıncasız Mimar Vasfi Egeliye vermiştir.

Gerçekten Şişli Camisi onun en büyük eseridir. XVII. yüzyıl Türk mimarisi üslûbunda inşâ edilen bu camide Vasfi Egeli en büyük özelliği olan organizatörlüğünü göstermiş, hat, bezeme sanatkârlarını, taşçı ustalarını memleketimizin en iyileri arasından seçmiştir. Camiîn ibadete açılışından kısa bir süre sonra Vakıflar Genel Müdürlüğündeki görevinden emekliliğini istemiş ve bundan sonra tüm çalışmasını Şişli Camisine ayırmıştır.

Bilindiği gibi meyvalı ağacın daima taşlanacağına dair bir söz vardır. Nitekim sanki bunu doğrularcasına camiîn yapımından sonra cami bazı noktalardan tenkit edilmiştir. Minarenin ahengi üzerinde durulmuş, kalem işlerinin her tarafta bol miktarda kullanılışından söz edilmiş, ibadet mekânının yüksekliğinden, içerideki fiskiyeli havuzdan dem vurulmuş... Kısacası akla ne gelirse, bilen bilmiyen bir şeyler söylemiş, Oysa onlara en iyi karşılığı Türk sanatı üzerindeki çalışmalarıyla ün yapan Prof. Alber Gabriel vermiştir :

"Geçenlerde açılan Şişli Camii üzerinde konuşulmaya değer bir eserdir. Bu camiîn inşaatını idare eden mimar Vasfi Egeli'yi sadece bir görmüslüğüm var, nasıl yettiğini bilmem. Fakat eserlerini bitaraf bir gözle tetkik etmek zahmetini gösterecek herkesin teslim edeceği gibi ben de onun usta bir mimar olduğunu söyleyebilirim. Esasen, üzerine aldığı ve iyi bir neticeye ulaştığı iş onun kabiliyetini ortaya koymaktadır."

Şişli Camii Vasfi Egeli'nin şöhretini memleketin içinde ve dışında yaymıştır, bu nedenle cami yaptırانların daima aradığı, danıştığı mimar olmuştur. Bu arada M. Ali Cinnah Türbesinin yapımı için aldığı bir teklif üzerine Pakistana gitmiştir. İstanbul'a dönüşünden bir süre sonra da hazırladığı projeyi Pakistana göndermiş ve ayrıca bununla ilgili küçük bir broşürü yayınlamıştır. Onun M. Ali Cinnah için hazırladığı türbe projesi tamamiyle klasik Türk mimarisi üslûbunda olmasına rağmen mahalli etkilerden de uzak kalmamıştır. Fakat zamanın siyasi etkileri Pakistan hükümetinin inşaatı İngiliz mimarı Raglan

Squilre'e verdirmiştir. Bununla beraber Pakistan halkı o projeyi benimsememiş, bir çok yerlerini tadil ettirmiştir.

Vasfi Egeli Şişli Camii'nin yapımından bir süre sonra yeniden Vakıflar Genel Müdürlüğünde görev almış ve mesleki faaliyetinin büyük bir kısmını Eyüp Camii ile çevresindeki eski eser onarımları teşkil etmiştir.

Sonunda ecele mağlup düşmüş, iki yıl süren bir hastalıktan sonra 10 Nisan 1962 günü Kadıköy'de Moda Caddesinde 7 nolu evinde hayata gözlerini yummuş, Zincirlikuyu Mezarlığına gömülmüştür.

SÜREYYA YÜCEL (1903—1970)

Yüzyılımızın ortalarında klâsik Türk mimarisi üzerine eğilmiş, bir çok abideyi restore etmiş, restitüsyon projelerini hazırlamış mimarlarımızdan birisi de Mimar Süreyya Yüceldir.

Mimar Süreyya 1903 yılında İstanbul'un mistik semtlerinden Kadirgada dünyaya gelmiştir. Tapu ve Kadastro müdürü M. Sait Bey ile Ankara'nın ilk kadın öğretmenlerinden Hacer Hanımın oğludur. Çocukluk yılları Birinci Dünya Savaşının çetin günlerinde geçmiş, babası ile birlikte Bingazi'de bulunduğu sırada İtalyanlara esir düşmüştür. İstanbul'a dönüşünde Mahmut Paşa Nümune Mektebine kaydolmuş, 7. sınıfta da Vefa Sultanisine geçmiş ve oradan mezun olmuştur. Küçük yaşlarından beri hayallerini denizcilik süslerdi. Oysa giriş sınavlarında beden eğitimi dersinden yeterli notu alamamış, bu nedenle de arzusundan uzaklaşmıştır. Yazgı Süreyya Yücel'i başka bransa itivermiş ve pek çok eseri ortaya koymasına neden olmuştur. Sanayi-i Nefise Mektebi artık onun her şeyi idi. Elimizde kalabilen eskiz çalışmalarında kuvvetli bir perspektif ve çizgi hakimiyetine sahip olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca Medresetü'l Hattatin'e devam etmiş, Ticaret Mektebinden de diploma almayı başarmıştır. Bunların üzerinde durmaya imkân bulamamış, yalnızca mimarlığı ile yetinmiştir.

Güzel Sanatlar Akademisi Mimari bölümünden 1926 yılında diplomasını alınca İstanbul ve Ankara şehirlerinin kadastro heyeti ressam ve mimarlığında bulunmuş, yeni başkentin imarında görev almıştır. Trabzon Maarif Eminliği mimarı iken askere alınmış ve yedek subaylığını Tekirdağ'da yapmıştır.

Terhisinden sonra Afyon idare-i hususiyesine atanmış ve burada Vali Fahrettin Kiper ile tanışmıştır. Afyon'da bulunduğu sırada 1931—

1933 yılları arasında bir çok okul yaptırmış ve daha sonra bunların plân tiplerini bir kitap halinde toplamıştır. Vali Fahrettin Kiper'in Maraş'a atanması üzerine Süreyya Yücel de onun isteğini kıramıyarak birlikte gitmiştir. Maraş'da bulunduğu sırada özellikle imar üzerinde durmuş ve bugün şehrin esas caddesi olan Uzun Oluk'u açtırmıştır. Bundan sonra Ankara Milli Müdafa Vekaleti inşaat şubesi mimarlığına geçmiş, Harb Okulunun yapımında görev almıştır.

Çok sevdiği ve anlaştığı Fahrettin Kiper'in Vakıflar Genel Müdürü olması ve onun daveti üzerine Süreyya Yücel de Vakıflarda görev almıştır. Klasik Türk mimarisi üzerine eğilen diğer mimarlarda olduğu gibi onun da mimari kişiliği iyi bir restoratör olarak vakıflar topluluğunda belirmiş ve kendisini tümüyle eski eser onarımlarına vermiştir. Vakıflarda Nihat Nigizberk, Vasfi Eğeli ve Alaettin Özaktaş gibi Mimar Kemalettin ve Vedat Beylerin ekolünü benimsemiş sanatçılarla çalışmış, bir çok anıtın restoresinde payı olmuştur. Nihat Nigizberk'in ölümünden sonra ısrarla onun yerine İnşaat Müdürü olması istenmişse de İstanbul'a olan aşırı bağlılığı onun Ankaraya gitmesini engellemiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında iki kez askere çağırılmış, Kırklareli ve Büyükçekmece'de bulunmuş, Çakmak Hattının önemli kısımlarını yaparak takdirname almıştır. Terhisinden sonra yeniden vakıflardaki restorasyon çalışmaları ile baş başa kalmıştır. İstanbul Yeni Cami Hünkâr Kasrı, Atik Ali Paşa Camii, Fethiye Camii, Manisa Muradiye Camii, Ulu Camii, Manisa Çeşniğir Camii, Bursa Ulu Camii, İnegöl İshak Paşa Camii, Babaeski Cedit Ali Paşa Cami, Lüleburgaz Kadı Ali Bey Camii, Söğüt Ertuğrul Gazi Türbesi, Çanakkale Çardak Gazi Yakup Bey Camii, Balıkesir Yıldırım Camii, Aydın Bey Camii, Nazilli Çarşı Camii ve Tire'deki bir çok yapı onun tarafından çeşitli tarihlerde restore edilmiştir.

Restore ettiği bu yapılar arasında Üsküdar Şemsi Paşa Külliyesinin ayrı bir yeri vardır. Oysa yıkılmaya terkedilen bu yapı hemen hemen yeni baştan inşâ edilmiştir. Perişan durumda olan yapı topluluğunun onarımına 1940 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü karar almış ve restorasyon görevi Y. Mimar Süreyya Yücel'e verilmişti. Onarım çalışmaları iki yıl sürmüş, harabiyet yüzünden çeşitli güçlükler ortaya çıkmışsa da sonuçta yapı topluluğu bugünkü durumuna getirilmiştir. Böylece Mimar Sinan'ın sanat eserlerinden bir tanesi daha restore edilerek günümüzde yaşaması sağlanmıştır.

Bunların yanı sıra İstanbul'daki Karakulak suyu da onun eseridir; 1949 yılında işe başlanmış ve bir yılda tamamlanmıştır. Ayrıca Aydın

Buzhane ve Çarşı Tesisleri, Balıkesir Vakıf Oteli, Çanakkale Vakıf Oteli ve bir yıl sürekli olarak başında bulunduğu Manisa Vakıf İş Hanı da kontrol mimarlığını yaptığı, en ince detayına kadar çalıştığı eserlerdendir.

Kendisini tümüyle mesleğine adanmış, hayatını hiçe sayan kesif bir çalışma sonunda şeker hastalığına tutulmuştur. Son yıllarında ise kâlp yetmezliğinden şikâyetçi idi. 10 Nisan 1970 günü geçirdiği krizi atlatamamış, hayata gözlerini yummuştur Mezarı Zincirlikuyu'daki aile mezarlığındadır.

MİMAR ALAETTİN ÖZAKTAŞ (1875—1947)

Yüzyılımızın başında Mimar Kemalettin, Mimar Vedat ve Mimar Ali Talat Beylerin izinden yürümüş mimarlardan bir diğeri de Alaettin Özaktaştır.

Mimar Alaettin Özaktaş 1875 yılında İstanbul'da doğmuş, Sanayii Nefise Mektebi Alisini 1895 yılında bitirmiştir. Aynı zamanda 1890 yılında kurulan Sanayii Nefise Mektebi Alisinden diploma alan ilk Türk mimarı ünvanını da kazanmıştır. Türk mimarlarına yaşama hakkı tanınmayan ve yurdumuzda yabancı mimarların egemen olduğu yıllarda bu mesleğe onun cesaretle atılışının büyük önemi vardır.

Kuşkusuz, klasik Türk mimarisine gönül veren diğeri mimarlar gibi onun da görev alacağı kuruluş Vakıflar olacaktır. Nitekim de öyle oldu, Alaettin Özaktaş Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Dairesinde göreve başladı, kısa bir sürede başmimarlığa yükseldi. Bu arada bir çok yapının onarımında rol oynadı. Bir ara vakıflardaki görevinden ayrılarak serbest hayata atıldı ve uzun yıllar inşaat müteahhitliği yaptı. Böylece Sanayii Nefise Mektebi Alisinden mezun olan ilk Türk mimarı ünvanının yanına bir de ilk Türk inşaat müteahhiti ünvanını ekledi. Ne varki, onun serbest çalışması klâsik Türk mimarisine olan ilgisini koparmamış, tam tersine bu yöne daha da itmiştir. Müteahhit olarak yapımını üstlendiği eserler arasında neo-klasik devrin ünlü yapılarından Bebek, Bostancı, Bakırköy Kartaltepe camileri vardı. Bunların yanı sıra Sofya'daki Türk Camiini de onarmıştır. Üçüncü Vakıf Hanı, Sirkeci antrepoları, Beyazıt Eelektrik İdaresi binası, Aksaray Tramvay deposu, Sürp Agop Apartmanı onun yapımını üzerine aldığı diğeri eserlerdir. Ayrıca Kandilli rasathanesi, Göztepe Okulu, Edirne Tarım Okulu ile Beyoğlunda neo-klasik özellikler taşıyan pek çok apartman da onun çizdiği planlara göre yapılmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra yeni başkent'in kuruluşu sırasında Ankara'da bulunmuş, Ankara Palas,

Belvü Palas, Birinci Vakıf Hanı başta olmak üzere bazı özel ve resmi binaların yapımında çeşitli fırsatlarla çalışmıştır.

Alaettin Özaktaş'ın meslek yaşantısı içerisinde en başarılı devresinin müteahhitliği zamanına rastladığını meslektaşları söylemektedir. Oysa ilk görevi Vakıflar Genel Müdürlüğü onu yeniden kendine çekmiş, 1936—1937 yıllarında serbest çalışmayı bir kenara iterek yeniden eski teşkilatında görev almıştır. Garip bir rastlantı, ölümü bir eski eser onarımı sonunda kabul dönüşü olmuştur. Gebze Çoban Mustafa Paşa külliyesi onarımı sonunda merhum Mimar Süreyya Yücel, Merhum müteahhit Mustafa Afşar ve o zamanlar yalnızca bir meraklı olan ben, onu Gedikpaşa'daki evinden almış Gebze'ye götürmüştük. Dönüşte Alaettin Bey birden yanındaki Mustafa Afşar'ın kucağına yığılmış, âni bir kalp krizi onu bizlerden ayırmıştır.

MACİT RÜŞTÜ KURAL (1899-1964)

Bursa Yeşil Türbesi denildiğinde Çelebi Sultan Mehmet ile Mimar Hacı İvaz Paşa nasıl akla geliyorsa, onların yanında da Mimar Macit Rüştü Kural'ın isminden söz etmemek büyük haksızlık olur. Mimar Macit Rüştü Kural, Yeşil Türbeyi en ince ayrıntısına kadar etüt etmiş, aynı yıllarda inşâ edilen benzerleri ile karşılaştırmış ve ondan sonra da yapıyı restore etmiştir. Yabancı bir mimarın "cam bir fanus içerisinde saklanması gereken eser" diye nitelediği Erken Osmanlı Devrinin bu güzel yapısının günümüze en iyi şekilde gelmesine olanak imkân sağlamıştır.

Mimar Macit Bey, 1899 yılında Fatih'de Sofular Mahallesinde, Yeşiltekte sokağında Münip Paşa konağına bitişik bir evde dünyaya gelmiştir. Maalesef onun çocukluk yıllarına ait bilgimiz pek fazla değildir. Güzel Sanatlar Akademisi Y. Mimarlık bölümünden 1928 yılında mezun olmuş, Mösyü Monceri'nin atölyesinde çalışmış ve mimari kişiliğini orada bulmuştur. Monceri'nin atölyesinde İtalyan rönesansını, Fransız rokocosunu bir yabancı sanatkar kadar benimsemiştir. Fakat klâsik Türk mimarisi üzerine çalıştığı rölövelerinde ise asıl mimarlık ruhu ortaya çıkmıştır. Bunların yanı sıra Mimar Kemalettin Beye karşı da büyük bir saygısı vardı. Sık sık söylediği "Kemalettin Bey benim hocamdı" deyişinde büyük bir saygı ve övünme payı vardı. Akademinin gerçekten başarılı öğrencilerindendi. Nitekim mezun olduğundan sonra Mösyü Monceri'nin vermiş olduğu bonservisteki "Aziz meslektaşım, mesai biraderim..." gibi sözler de bunun açık belirtisidir. O yıllara ait anıları Y. Mimar Şevki Balmumcu'nun kaleminden aynen alıyorum :

“Resim tahtası başında beyaz gömleği, sıvalı kolları, pırl pırl yanan kırmızı cildi ve çok derin hüzünlü bakışları; tikleri, titizlikle riyle de Kural ayrıca ilgi çekici idi. Türk bir kapı detayını hatırlarım ki, mimarlıkta beni Türk’e bağlayan, belki onun bu eseri olmuştur.”

Mimar Macit Rüştü Kural mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığında görev almıştır. 1929 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi mimarı idi. Kendi deyimi ile Arkeoloji Müzesinden Belediyedeki eski eser encümen toplantılarına Müze Müdürü Halil Edhem beyin peşinde adeta onun bir çömezi gibi giderdi. Aynı zamanda Mimarlar Birliği Kongrelerinde zamana göre çok ağır sözleri ile dikkati çekmişti. Fakat sonradan birlik kongrelerinden çekilmiş, faal görev almaktan nedense kaçınmıştır.

Sonraları Ayasofya Müzesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Rölöve Dairesine geçmiştir. Meslektaşları onun mimarlığının zirvesine orada ulaştığından söz ederler. Ayasofya Müzesinin çeşitli bölümleri, sebili, Kariye Camii, Topkapı Sarayı onarımları hep bu devre rastlamıştır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi en başarılı onarımlarından biri olan Yeşil Türbeyi ilk kez 1937 yılında incelemiş, yapının hazin durumunu uzun bir rapor halinde ilgililere sunmuştur. Oysa o yıllarda Türbenin güney ve batı cephelerinde çiniler dökülmüş, içerideki çinilerde patlamalar, kabarmalar olmuş, yapının bütünü ise rutubetlenmiştir.

Bunun üzerine türbenin rekonstrüksiyon projelerinin hazırlanması Macit Beyden istenmiştir. Böylece 1941—1943 yılları arasında türbeyi ve medreseyi restore etmiştir.

Eski eserci mimarlara has bir özellik midir, nedense bilinmez, o da kendini kaybedercesine ağır ve fazla çalışmadan yıpranmıştır. Kâlbinden hasta idi, 1963 yılında Cerrahpaşa Hastahanesinde gözünden ameliyat olmuş, 12 Mart 1964 yılında da Guraba Hastahanesinde hayata gözlerini yummuştur. Mezarı Zincirlikuyudadır.

ALİ SAİM ÜLGEN (1914-1963)

Vakıf abideleri ve diğer bir çok sanat eserinin onarımında büyük payı olan Ali Saim Ülgen’i bu kısa süre içerisinde dile getirmek gerçekten güç... Buna rağmen onu biraz olsun tanıtabilirim ne mutlu bana.

Ali Saim Ülgen’in eski eserlere olan merakı daha çocukluğunda başlamıştır. Akranları çeşitli oyunlar peşinde koşarken o zaman za-

man ortadan kaybolur, eski eserler arasında dolaşmış. Böylece ondaki bu ilgi ilk meyvasını daha lise sıralarında vermiş, "İstanbul ve Eski Eserleri" isimli ilk kitabını yayınlamıştır. Bütün merak ve sevgisini eski eserler üzerinde toplayan bir gencin yüksek öğrenimini yapacağı yer de kuşkusuz Güzel Sanatlar Akademisi olacaktı. Bununla da yetinmemiş, akademi öğrencisi iken Edebiyat Fakültesinde Ord. Prof. Dr. A. Müfid Mansel'in arkeoloji derslerine devam etmiştir. Aynı kuruluştan diplomasını alınca Mimarlık Tarihi ve Şehircilik Kürsüsüne asistan olmuştur. Bu arada açılan Avrupa imtihanını kazanarak Almanya'ya gitmiş, oradan Fransa'ya geçmiştir. Notre Dame Kilisesinin restorasyonunda çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşının başlaması üzerine yurda dönmüş, Maraş'da yedek subaylığını yapmış, terhisinden sonra Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünde Anıtlar Şubesi Müdürü olmuştur. Bu arada Akademi de 1945—1954 yılları arasında Mimarlık Tarihi hocalığı yapmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığına, anıtlarımızın feci durumu ve bunlardan acilen kurtarılması gerekenlerle ilgili önemli bir rapor hazırlamıştır. Onun listesinde yer alan abidelerin büyük bir kısmı da vakıfların elinde bulunuyordu. Bu nedenle hiç bir menfaat gözetmeksizin zaman zaman vakıflara gider, onları ikaz eder ve bir çok konularda da aydınlatmaya çalışırdı. Nihayet Müzelerdeki görevinden ayrılıp Vakıflar Genel Müdürlüğüne Abide ve Yapı İşleri Dairesine mütehasıs müşavir oldu. Abide restorasyonlarını organize ederek ilmi yöntemlere göre yürütülmesini sağladı ve karşılaşılan teknik problemleri çözümlendi. Bu arada önemli konular da Anıtlar Yüksek Kuruluna yansıtılarak gereken kararları kolaylıkla aldı.

Ali Saim Ülgen, İstanbul, Trakya ve Anadolu'da 150 civarında abideyi onarmıştır. Bu arada Süleymaniye Külliyesi, Mehmet Ağa Camii, Divriği Ulu Camii, Siirt Ulu Camii, Hacıbektas Külliyesi, Seyit Battal Gazi Külliyesi, Kayseri Darüşşifası, Alanya Sultan Hanı, Köşk Medrese kümbetleri, Hacı Kılıç Camii, Konya Sırçalı Mesçit, Alaettin Camii, üzerinde en küçük detayına kadar çalışmış, emek sarfetmiştir. Bunların yanı sıra şöhreti yurt dışına kadar yayılmış, Tunus, Trablus, Suriye, Irak, Ürdün ve Pakistan'dan resmen çağırılmıştır. Oralardaki Türk eserleri ile meşgul olmuş, restore edilmelerinde emeği geçmiştir. Nitekim Libya'daki Turgut Reis Külliyesi ile Kubbet-üs Sahra bunların başında gelenlerdir.

Ali Saim Ülgen, Mimar Sinan hayranı idi. Onun bütün eserlerini tek tek incelemişti. Oysa hazırladığı "Mimar Sinan" eserini yayınlama imkânını bulamadı. Bugün bu rölövelerinin Türk Tarih Kurumunda oluşu başlıca teselli kaynağımızdır.

Süleymaniye Camii ve külliyesinin onarımı onu epeyce yormuş, hatta iskeleden düşerek kolunu kırmasına, aylarca yatakta kalmasına neden olmuştur. Sıhhatini hiçe sayarak Anadoluyu bir uçtan diğer uca dolaşmıştır. Bunun sonucu olarak bir kâlp krizi geçirmiş, iyileşmeye yüz tuttuğu sırada Ankara'da da evinin üzerinde çarpışan iki uçağın gürültüsü onu âniden heyecanlandırmış, sağlığı yeniden bozulmuş 8 Şubat 1963 de ölmüştür.

SEDAT ÇETİNTAŞ

Y. Mimar Sedat Çetintaş, Arapkir'in Yenice köyünde 1886'da doğmuş, 1899'da geldiği İstanbul'da ilk ve orta öğrenimini tamamlamıştır. Bundan sonra devam ettiği Sanayii Nefise Mektebi Alisi mimarlık bölümünde son sınıf öğrencisi iken askere çağırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ihtiyat mülazımı sani rütbesiyle İstanbulda askerlik görevini yapmıştır. Bu arada amirlerinin izniyle geceleri çalışarak sınavlarını vermiş, 1918'da Güzel Sanatlar Akademisi mimarlık bölümünü birincilikle bitirmiştir.

Bursa Belediye Fen işlerinde çalışırken Erken Osmanlı Çağı anıtları üzerinde bazı araştırmalar yapmış ve ilerideki yıllarda bunları yayınlamıştır. Bir süre sonra Bursa'daki görevinden ayrılarak İstanbul'a dönüp özel bir büro açmış, çeşitli gazetelerde de İstanbul'un imarıyla ilgili sürekli yazılar yazmıştır.

Türk yapı sanatının önemli anıtlarını kapsayan rölöve sergisini Türk Ressamlar Cemiyetinin Galatasaraydaki salonunda açmıştır. Ancak sürekli olarak rölövelerle uğraştığından özel bürosunu kapatmak zorunda kalmış, Maarif Vekâleti Hars Müdürlüğü İnşaat dairesine müdür olmuştur. Buradan da bir yıl sonra ayrılmış, 1930'da da Ankara Şehremaneti İnşaat Müdürlüğünde görev almıştır.

Atatürk, Sedat Çetintaş'dan Chicago Sergisinde teşhir edilmek üzere Şehzade Camii rölövelerini hazırlamasını istemiştir. (1932) Bunun üzerine yedi ay gibi kısa bir süre çiresinde rölöveleri hazırlamıştır. Atatürk onun çalışmaları ile yakından ilgilenmiş, 1933'de Maarif Vekâletince "Anıtları Koruma heyeti" kurarak ilk mimar üye olarak onu tayin etmiştir. Ardından Bursa ve Edirneye gönderilmiş, önemli mimari yapıların rölövelerini çıkarmıştır. Bu arada inceleme ve koruma kazıları, Sivas İzzeddin Keykâvus Darüşşifası, İbrahim Paşa Sarayında araştırmalar yapmış, o güne kadar yanlış tanınan bazı konuları aydınlatmıştır. İstanbul Davutpaşa Sarayı (1933) ve Bursa Sultan Orhan Hamamı ile Yıldırım Darüşşifasındaki araştırmaları sırasında top-

rak ve moloz yığınları arasında rastladığı seramik parçalarını toplamış, ölümünden sonra bunlar "XIV-XVIII yüzyıl Türk Seramik Sanatı Restitüsyonları" ismiyle Yapı ve Kredi Bankasının 86. sergisi olarak Galatasaray'da sergilenmiştir.

Sedat Çetintaş, Türk Yüksek Mimarlar Birliğinin isteği üzerine Maarif Vekâletince Almanya'ya gönderilmek istenmiştir. Ancak Türk Tarih Kurumu Sülyemaniye Camii onarımı tamamlanması için ondan gitmemesini rica etmiş, bu nedenle de seyahat gerçekleşmemiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler Rölöve Bürosundan 1954'de emekliye ayrılmış, İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Rölöve Dairesinde ücretli olarak çalışmıştır. 1957 seçimlerinde İstanbul Milletvekili olmuş, 27 Mayıs'dan sonra beraat etmiş 1965'de İstanbul'da ölmüştür.

Üçüncü Bursa Sergisinden birinci derece madalya alan Sedat Çetintaş'ın çizdiği rölöveler, sanatçı kişiliğini yansıtacak niteliktedir. Bugün bunların büyük bir kısmı İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğündedir.

SONUÇ

Kısaca değindiğimiz bu mimarlardan ayrı olarak Y. Mimar Selma Emler, Y. Mimar Hüsrev Tayla, Y. Mimar Fatin Uluengin, Y. Mimar Ertuğrul Eğilmez, Y. Mimar Cahide Tamer, Y. Mimar Yılmaz Önge gibi mimarlar da aynı ekolü benimsiyerek restorasyon çalışmalarını sürdüren kişilerdir.

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. *ab 257*

SINIFLAMA NO. *ab 254*

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ